

**РОЗДІЛ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНАЛЬНИЙ
ПРОЦЕС; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО І
КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА;
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.611:343.2

DOI 10.31732/2708-339X-2026-20-A13

**ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ОСОБЛИВО КВАЛІФІКОВАНОГО
УМИСНОГО ВБИВСТВА: МЕЖІ ТЛУМАЧЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ
ЗАСТОСУВАННЯ**

Щерба В.М.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

Навчально-наукового інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

e-mail: scherbav@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8529-7979>

**OBJECTIVE SIGNS OF SPECIALLY QUALIFIED INTENTIONAL
MURDER: LIMITS OF INTERPRETATION AND PROBLEMS OF
APPLICATION**

Shcherba V.M.,

PhD in Law,

Associate Professor; Department of Criminal Law and Criminology

Educational and Scientific Institute of Law and Psychology

National Academy of Internal Affairs, Kyiv

e-mail: scherbav@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8529-7979>

***Анотація.** Стаття присвячена комплексному дослідженню об'єктивних ознак особливо кваліфікованого умисного вбивства, а також визначенню меж їх тлумачення та виявленню проблем правозастосування у сучасній кримінально-правовій практиці. Актуальність теми зумовлена підвищеною суспільною небезпекою цього виду кримінального правопорушення, складністю його кваліфікації та неоднозначністю судової практики щодо встановлення і трактування об'єктивних елементів складу кримінального правопорушення.*

У роботі здійснено теоретичний аналіз поняття умисного вбивства як ключової категорії кримінального права з подальшим виокремленням його особливо кваліфікованих різновидів. Основний акцент зроблено на об'єктивній стороні кримінального правопорушення, зокрема на таких її складових, як суспільно небезпечне діяння (у формі дії чи бездіяльності), наслідки у вигляді смерті особи, причинно-наслідковий зв'язок між діянням і результатом, а також додаткові кваліфікуючі ознаки, встановлені кримінальним законодавством.

Досліджено специфіку таких ознак, як спосіб вчинення вбивства, кількість потерпілих, особлива жорстокість, вчинення кримінального правопорушення з корисливих мотивів, з метою приховати інше кримінальне правопорушення, а також інші обставини, що обтяжують відповідальність. Розкрито проблематику їх тлумачення, зокрема випадки розширювального або звужувального підходу у судовій практиці, що може призводити до помилок у кваліфікації.

Особливу увагу приділено питанням встановлення причинно-наслідкового зв'язку в складних ситуаціях, коли настання смерті зумовлене сукупністю факторів або діями кількох осіб. Проаналізовано проблеми розмежування особливо кваліфікованого умисного вбивства від суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема від умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого,

а також від вбивства, вчиненого за пом'якшуючих обставин.

У статті також розглянуто проблеми правозастосування, зумовлені нечіткістю окремих законодавчих формулювань, відсутністю єдності судової практики, а також впливом оціночних понять, що потребують додаткового доктринального осмислення. На основі аналізу судової практики та наукових джерел сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правових норм і уніфікації підходів до їх тлумачення.

Обґрунтовано необхідність чіткого визначення меж тлумачення об'єктивних ознак особливо кваліфікованого умисного вбивства, що сприятиме підвищенню якості кримінально-правової кваліфікації, забезпеченню принципу законності та єдності судової практики.

Ключові слова: умисне вбивство; особливо кваліфіковане вбивство; об'єктивні ознаки кримінального правопорушення; кваліфікуючі ознаки; судова практика; склад кримінального правопорушення; обтяжуючі обставини; кримінально-правова кваліфікація; помилки кваліфікації.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 9.

Abstract. The article is devoted to a comprehensive study of the objective elements of especially qualified intentional murder, as well as to determining the limits of their interpretation and identifying problems of law enforcement in modern criminal law practice. The relevance of the topic is обусловлена the increased social danger of this type of criminal offense, the complexity of its legal qualification, and the inconsistency of judicial practice regarding the establishment and interpretation of the objective elements of the corpus delicti.

The study provides a theoretical analysis of intentional murder as a key category of criminal law, with further identification of its especially qualified forms. The main focus is placed on the objective side of the criminal offense, including such elements as a socially dangerous act (action or omission), consequences in the form of death, a causal link between the act and the result, as well as additional qualifying features established by criminal legislation.

The specifics of such characteristics as the method of committing the murder, the number of victims, particular cruelty, commission of the offense for selfish motives, with the purpose of concealing another crime, as well as other aggravating circumstances are examined. The problems of their interpretation are revealed, in particular cases of expansive or restrictive approaches in judicial practice, which may lead to errors in legal qualification.

Special attention is paid to the issue of establishing causation in complex situations where death results from a combination of factors or actions of several persons. The article also analyzes the difficulties of distinguishing especially qualified intentional murder from related criminal offenses, in particular from intentional grievous bodily harm resulting in death, as well as from murder committed under mitigating circumstances.

The study also addresses problems of law enforcement caused by the vagueness of certain legislative provisions, the lack of uniform judicial approaches, and the influence of evaluative legal concepts requiring further doctrinal clarification. Based on the analysis of judicial practice and scientific sources, proposals are formulated for improving criminal law norms and unifying their interpretation.

The necessity of clearly defining the limits of interpretation of the objective elements of especially qualified intentional murder is substantiated, which will contribute to improving the quality of criminal law qualification, ensuring the principle of legality, and achieving uniformity of judicial practice.

Keywords: intentional murder; especially qualified murder; objective elements of a criminal offense; qualifying features; judicial practice; corpus delicti; aggravating circumstances; criminal law qualification; qualification errors.

Formulas: 0; **fig.:** 0, **tabl.:** 0, **bibl.:** 9.

Постановка проблеми. У системі кримінально-правової охорони життя людини особливе місце посідає інститут відповідальності за умисне вбивство, зокрема його особливо кваліфіковані види. Відповідно до положень Кримінального кодексу України, такі діяння характеризуються наявністю обтяжуючих обставин, що істотно підвищують ступінь їх суспільної небезпеки та зумовлюють більш сувору кримінальну відповідальність. Водночас практика застосування норм про особливо кваліфіковане умисне

вбивство засвідчує наявність низки суттєвих проблем, пов'язаних із визначенням і тлумаченням їх об'єктивних ознак.

Передусім дискусійним залишається питання чіткого розмежування об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 115 КК України, та суміжних складів кримінальних правопорушень. Нерідко виникають труднощі у встановленні таких кваліфікуючих ознак, як спосіб вчинення вбивства, кількість потерпілих, характер знаряддя, обстановка вчинення

кримінального правопорушення, а також причинно-наслідковий зв'язок між діями і наслідками. Відсутність єдності у підходах до їх тлумачення призводить до неоднакової судової практики, що негативно впливає на забезпечення принципів законності та правової визначеності.

Особливої актуальності набуває проблема визначення меж тлумачення об'єктивних ознак особливо кваліфікованого умисного вбивства. Розширене тлумачення таких ознак може призводити до необґрунтованого посилення кримінальної відповідальності, тоді як їх надмірно вузьке розуміння – до уникнення винними особами справедливої правової оцінки їхніх дій. У цьому контексті важливим є вироблення чітких критеріїв відмежування об'єктивних ознак, які мають кваліфікуюче значення, від тих, що підлягають урахуванню лише при призначенні покарання.

Крім того, у правозастосовній діяльності виникають труднощі, пов'язані з доказуванням окремих об'єктивних ознак, зокрема встановленням способу вчинення кримінального правопорушення або факту вчинення вбивства за попередньою змовою групою осіб. Наявні прогалини та колізії у правовому регулюванні, а також недостатня розробленість відповідних теоретичних положень зумовлюють необхідність комплексного дослідження зазначеної проблематики.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлена потребою у вдосконаленні наукових підходів до визначення об'єктивних ознак особливо кваліфікованого умисного вбивства, уточненні меж їх тлумачення та забезпеченні єдності правозастосовної практики. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості кримінально-правової кваліфікації та дотриманню принципу справедливості у кримінальному судочинстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кримінальної відповідальності за умисне вбивство та окремі його види висвітлюється у працях численних науковців, зокрема П. П. Андрушка, Ю. В. Бауліна, С. В. Бородіна,

В. О. Глушкова, О. В. Гороховської, В. К. Грищука, В. Т. Дзюби, М. Й. Коржанського, М. П. Короленка, О. П. Литвина, В. М. Мамчура, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, В. В. Сташиса, С. Д. Шапченка, С. С. Яценка.

Водночас низка аспектів кримінальної відповідальності за окремі різновиди особливо кваліфікованого умисного вбивства, зокрема вбивства, вчиненого з особливою жорстокістю або способом, небезпечним для життя багатьох осіб, і досі залишається дискусійною та потребує подальшого наукового опрацювання. Попри те, що зазначені ознаки суттєво підвищують рівень суспільної небезпеки таких діянь, чинне кримінальне законодавство України не містить чітких критеріїв їх встановлення.

У зв'язку з цим кваліфікація вбивства з особливою жорстокістю чи способом, небезпечним для життя багатьох осіб, нерідко викликає труднощі у правозастосовній практиці. Саме тому для запобігання помилкам у кваліфікації важливим є дослідження змісту і значення понять «особлива жорстокість» та «умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб», а також визначення обставин, що слугують підставами для правильної кримінально-правової оцінки таких суспільно небезпечних діянь.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених кримінально-правовій характеристиці умисного вбивства, питання об'єктивних ознак особливо кваліфікованих видів цього кримінального правопорушення залишаються дискусійними та недостатньо вирішеними.

Передусім, відсутня єдність у підходах до тлумачення окремих об'єктивних ознак, що визначають особливу кваліфікацію умисного вбивства.

Невирішеною проблемою є відсутність чітких меж тлумачення оціночних понять, що використовуються законодавцем при конструюванні особливо кваліфікованих складів. Нечіткість таких понять призводить до неоднакового

їх застосування судами, що, у свою чергу, негативно впливає на забезпечення принципу правової визначеності та єдності судової практики.

Крім того, недостатньо дослідженим залишається питання співвідношення об'єктивних ознак особливо кваліфікованого умисного вбивства з суб'єктивними характеристиками діяння. Також залишається відкритим питання щодо уніфікації підходів до оцінки множинності об'єктивних ознак у межах одного складу кримінального правопорушення, зокрема у випадках поєднання кількох кваліфікуючих обставин.

Формулювання мети. Метою статті є комплексний аналіз об'єктивних ознак особливо кваліфікованого умисного вбивства, визначення меж їх тлумачення у кримінально-правовій доктрині та судовій практиці, а також виявлення основних проблем правозастосування. Дослідження спрямоване на уточнення змісту таких ознак, їх відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень, а також вироблення науково обґрунтованих підходів до їх однакового та ефективного застосування з урахуванням принципів законності, правової визначеності та справедливості.

Виклад основного матеріалу. Визначення об'єкта кримінального правопорушення є вихідною передумовою для кваліфікації будь-якого кваліфікованого виду умисного вбивства. Родовим об'єктом виступають життя і здоров'я людини, тоді як безпосереднім об'єктом є життя особи – цілісне та саморегульоване благо, яке визнається найвищою соціальною цінністю і не підлягає відновленню після настання смерті. Для правильної кримінально-правової кваліфікації принципове значення має встановлення моменту початку життя та факту його припинення, тобто моменту смерті людини [1, с. 97].

Щодо моменту закінчення життя, у науковій доктрині та практиці застосування кримінального законодавства виходять із того, що кінцевим моментом життя є настання фізіологічної смерті. Вона

пов'язується з повною зупинкою серцевої діяльності та припиненням постачання кисню до клітин, що спричиняє незворотні процеси у центральній нервовій системі та смерть мозку [2, с. 108–109].

За наявності обтяжуючих обставин, зокрема при вчиненні умисного вбивства з особливою жорстокістю або способом, небезпечним для життя багатьох осіб, об'єкт кримінального правопорушення набуває додаткових характеристик, що пов'язані з особливостями потерпілого або умовами посягання.

Об'єктивна сторона умисного вбивства полягає у протиправному позбавленні життя іншої особи. Усі види вбивства характеризуються матеріальним складом кримінального правопорушення, тобто вимагають настання суспільно небезпечного наслідку у вигляді смерті потерпілого [3, с. 37].

Аналіз об'єктивної сторони доцільно здійснювати через її основні елементи. Оскільки склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 115 КК України, є матеріальним, об'єктивна сторона включає: суспільно небезпечне діяння – дію або бездіяльність, спрямовану на позбавлення життя іншої особи; суспільно небезпечний наслідок – смерть потерпілого; причинно-наслідковий зв'язок між діянням і наслідком, який має бути прямим і безпосереднім.

Причинний зв'язок означає, що вчинене діяння є необхідною умовою настання смерті та закономірно призводить до такого результату.

Для кваліфікації умисного вбивства визначальне значення мають саме обов'язкові ознаки об'єктивної сторони. Водночас при встановленні кваліфікуючих ознак важливу роль відіграють факультативні елементи, зокрема спосіб, обстановка та інші характеристики вчинення кримінального правопорушення.

Зокрема, спосіб вчинення умисного вбивства виступає однією з ключових кваліфікуючих ознак, оскільки саме через нього визначаються такі різновиди злочину, як вбивство, вчинене з особливою жорстокістю, або способом,

небезпечним для життя багатьох осіб.

Категорія жорстокості, а особливо її крайні прояви, має оціночний характер і розглядається з правової, психологічної та етичної точок зору. Визначення діяння як особливо жорстокого залежить не лише від об'єктивних характеристик дії, а й від соціальних, моральних і психологічних чинників [4, с. 74–76].

Агресивність є ширшим поняттям, ніж жорстокість, оскільки не всі агресивні дії мають жорстокий характер. Водночас будь-яка жорстокість має агресивну природу. Жорстокість можна розглядати як специфічну форму прояву агресивності, яка має соціальне походження та формується під впливом умов виховання й життєвого середовища [5, с. 144].

Слід зазначити, що зміст поняття «особлива жорстокість» безпосередньо не розкритий у кримінальному законі. Найбільш повне його тлумачення наведено у постанові Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи». Відповідно до п. 8 цієї постанови, умисне вбивство визнається вчиненим із особливою жорстокістю, якщо винна особа усвідомлювала, що завдає потерпілому надзвичайних фізичних, психічних або моральних страждань (зокрема шляхом тортур, мордування, застосування вогню, електричного струму, хімічних речовин тощо) [6, с. 7].

До проявів особливої жорстокості також належать випадки, коли злочин супроводжується глумлінням над тілом загиблого або вчиняється у присутності близьких осіб потерпілого, якщо винний усвідомлює, що такими діями завдає їм особливих страждань.

Практика свідчить, що такі злочини часто вчиняються на ґрунті сімейно-побутових конфліктів, нерідко у присутності дітей. У цих випадках жорстокість проявляється не лише у фізичному впливі, а й у моральному аспекті – через приниження почуттів близьких осіб потерпілого.

При кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених з

особливою жорстокістю, основне значення має встановлення сукупності об'єктивних обставин, які підтверджують відповідний спосіб вчинення злочину.

Окрему увагу слід приділити вбивству, вчиненому способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України). Для правильної кваліфікації такого злочину необхідно встановити, що особа усвідомлювала небезпечний характер обраного способу та передбачала можливість заподіяння шкоди не лише конкретному потерпілому, а й іншим особам [7, с. 45–50].

Аналіз слідчої та судової практики дозволяє виокремити такі ключові ознаки цього різновиду вбивства: наявність реальної, а не гіпотетичної загрози для життя інших осіб; усвідомлення винним можливості заподіяння шкоди невизначеному колу осіб; спрямованість дій як на конкретний результат (смерть потерпілого), так і на потенційні наслідки для інших осіб; відсутність необхідності додаткової кваліфікації шкоди здоров'ю інших осіб як самостійного складу; у разі загибелі кількох осіб – застосування сукупної кваліфікації (п. 1 і п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України); у випадках необережного заподіяння тілесних ушкоджень іншим особам – відсутність потреби у додатковій кваліфікації за окремими складами [8, с. 49–52].

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження об'єктивних ознак особливо кваліфікованого умисного вбивства встановлено, що їх правильне тлумачення має ключове значення для забезпечення єдності правозастосовної практики та дотримання принципу законності у кримінальному праві.

По-перше, об'єктивні ознаки такого кримінального правопорушення характеризуються підвищеним ступенем суспільної небезпечності, що проявляється у способі вчинення, кількості потерпілих, особливому статусі жертви або обстановці вчинення діяння. Водночас аналіз свідчить, що законодавче формулювання окремих кваліфікуючих ознак має оціночний

характер і потребує конкретизації через судову практику.

По-друге, встановлено, що межі тлумачення об'єктивних ознак у правозастосуванні нерідко розширюються, що може призводити як до необґрунтованої кваліфікації діяння за особливо кваліфікованими складами, так і до порушення принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності.

По-третє, обґрунтовано необхідність удосконалення як законодавчого регулювання, так і узагальнення судової практики з метою вироблення чітких критеріїв відмежування

особливо кваліфікованих складів умисного вбивства від суміжних кримінальних правопорушень.

Забезпечення єдиного тлумачення об'єктивних ознак особливо кваліфікованого умисного вбивства можливе лише за умови комплексного підходу, який передбачає нормативну конкретизацію, розвиток доктринальних засад та формування стабільної судової практики. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності кримінально-правового регулювання та забезпеченню справедливості при притягненні осіб до кримінальної відповідальності.

Література:

1. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Атіка, 2009. 512 с. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/2225>

2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Під загальною редакцією Потебенка М.О., Гончаренка В.Г. К: «ФОРУМ» 2001 у 2-х т. 1. 1020 с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/01/18/kontrolnyj-proekt-kk-17-01-2021.pdf>

3. Чеботарьова Г.В. Кримінально-правова охорона правопорядку у сфері медичної діяльності: автореф. дис. докт. юрид. наук: спец. 12.00.08. НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К: 2011. 49 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0511U000924/>

4. Короленко М. П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2002. 189 с. https://irbis.nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=EC&P21DBN=&S21CNR=20&S21COLORTERMS=0&S21FMT=JwU_B&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=U%3D&S21REF=10&S21STN=1&S21STR=%D0%A5881.9%284%D0%A3%D0%9A%D0%A0%29112.1%24&Z21ID

5. Ігнатів О. М. Насильство як спосіб вчинення злочину: поняття та сутність. *Форум права*. 2010. № 3. С. 144-155. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10iomptc.pdf>

6. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи. *Постанова Пленуму Верховного Суду України* від 7 лютого 2003 р. № 2. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>

7. Євдокімов Д. С. Застосування оціночних понять в сучасному кримінальному праві. *Юридичний журнал*. 2009. № 6. С. 45-50. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3231>

8. Готра Г.Ю. Особливості кримінальної відповідальності за умисне вбивство при обтяжуючих обставинах. 206 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17452/1/pdf>

9. Киричко В. М. Унікальний посібник з кримінального права України. Х: *Право*. 2015. 1088 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/147/1-57.pdf>

References:

1. Fris P. L. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: pidruchnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv. Kyiv: Atika, 2009. 512 s. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/2225>

2. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / za zah. red. M. O. Potebenka, V. H. Honcharenka. Kyiv: Forum, 2001. U 2 t. T. 1. 1020 s. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/01/18/kontrolnyj-proekt-kk-17-01-2021.pdf>

3. Chebotarova H. V. Kryminalno-pravova okhorona pravoporiadku u sferi medychnoi diialnosti: avtoref. dys. dokt. yuryd. nauk: spets. 12.00.08. NAN Ukrainy, Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. Kyiv, 2011. 49 s. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0511U000924/>

4. Korolenko M. P. Kvalifikatsiia i klasyfikatsiia umysnykh vbyvstv pry obtiazhuiuchykh obstavynakh: dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Odesa, 2002. 189 s. URL: https://irbis.nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

5. Ihnatov O. M. Nasyllia yak sposib vchynennia zlochyynu: poniattia ta sutnist. Forum prava. 2010. № 3. S. 144–155. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10iomptc.pdf>

6. Pro sudovu praktyku v spravakh pro zlochyyny proty zhyttia ta zdorovia osoby : Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 7 liutoho 2003 roku № 2. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03> (data zvernennia: 15.04.2026).

7. Yevdokimov D. S. Zastosuvannia otsinochnykh poniat v suchasnomu kryminalnomu pravi. Yurydychnyi

zhurnal. 2009. № 6. S. 45–50. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3231>

8. Hotra H. Yu. Osoblyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti za umysne vbyvstvo pry obtiazhuiuchykh obstavynakh. 206 s. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17452/1/pdf>

9. Kyrychko V. M. Unikalnyi posibnyk z kryminalnoho prava Ukrainy. Kharkiv: Pravo, 2015. 1088 s. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/147/1-57.pdf>

Стаття надійшла до друку 18 квітня 2026 року